

Nawoord

In deel IV van de twintigdelige cyclus van de Rougon-Macquart spelen twee nazaten een belangrijke rol, Marthe van de tak Rougon en François van de tak Macquart. Vele basale kenmerken van de familie komen daardoor tot uitdrukking, met alle verwickelingen van dien. De geestelijke onrust van de grootmoeder wordt in de neef en de nicht uitgewerkt als *godsdienswaan* en *gekke*. De tuberculose is de omstandigheid die al in de kleine Marthe aanwezig zou zijn geweest en die haar liefdeskoorts versterkt, die haar doet duizelen en haar doet wegwijnen in een fin-de-siècle-atmosfeer.

De nerveuze crisissen die in Marthe herhaald worden met dezelfde stuiptrekkingen zoals ze bij haar oma Adélaïde plaatsvonden, worden terloops geplaatst in de erfelijkheid, die bij Marthe al een beetje de kop opstak in haar jeugd. Ze is haar leven lang bang geweest voor die gekke die in haar sluimerde. Net zoals in haar oma zijn de nerveuze crisissen losgebarsten door een grote liefde, in Marthes geval voor de priester die in haar huis komt wonen. Onmiskenbaar een priester met zijn van boven tot onder dichtgeknoopte soutane, maar tegelijk een viriliteit uitstralend met zijn bouw, zijn grote handen en zijn vierkante kaak, van een man die eerder politieagent zou kunnen zijn dan priester. Zij probeert nader tot hem te komen, hem te verleiden door zijn geloof te adopteren en hem te adoreren. De priester ervaart haar echter als satan, die de vrouw inzet om de priester ten val te brengen.

Het herinnerde mij aan de nervositeit die ik steeds over het gezicht van mijn wiskundeleraar op de katholieke middelbare school zag glijden wanneer hij, heel regelmatig, controleerde of alle knooppjes van zijn soutane van boven tot onder dicht waren. Ik bedacht toen dat het voor deze leraar heel spannend moest zijn om na jarenlang lesgeven op een jongensschool, plotseling geconfronteerd te worden met de eerste lading meisjes die toegelaten werden.

De naturalistische beschrijving van het katholicisme brengt een realiteit aan het licht over de handel en wandel van de geestelijken in de Rooms-Katholieke Kerk, die er mede debet aan zal zijn geweest dat het gehele oeuvre van Zola – *opera omnia* – op de katholieke index gezet is, de lijst van verboden boeken.

Het verhaal van de verovering van Plassans gaat om het samenbrengen van allen, ook zij die tegengesteld waren als bonapartisten en legitimisten[⊗] of orléanisten[⊗], onder eenzelfde noemer, wat voordelig zou zijn voor het bewind in Parijs. Priester Faujas werkt hier ongemerkt en gestaag een plan uit waarbij het doel bereikt wordt, maar dat tegelijkertijd tot zijn ondergang leidt.

Net zoals in deel III is de hoofdpersoon, in dit geval priester Faujas, niet een nazaat van de familie Rougon-Macquart, maar staat deze er min of meer los van. Met deze priester, die in het begin van het boek het huiselijke tafereel binnenkomt van de verenigde Rougon-en-Macquart-tak – via Marthe Rougon, kleindochter van Rougon, en François Mouret, kleinzoon van Macquart – zien we de voorgrond van de Rougon-Macquart veranderen in de achtergrond en dringt het geloof zich onstuitbaar op de voorgrond met een onnipotentie die François Mouret verdringt en uiteindelijk vernietigt in een opname in het krankzinnigengesticht waar ook zijn oma Adélaïde verblijft.

Wanneer Marthe haar man daar gaat zoeken en bezoeken, brengt Zola de erfelijkheid van de nervositeit weer ter discussie, door Marthe zich geschokt te laten realiseren dat haar man, die even lucide leek, exact hetzelfde gedrag vertoont als zij had vertoond voordat hij werd weggebracht naar het gesticht. Ze ziet dat zij hem de gekte aangedaan heeft en dat hij het gedrag kopieert dat hij gezien heeft. De omgeving produceert in dat geval hetzelfde als de aanleg: een interactionele interpretatie van aanleg en omgeving die pas in de twintigste eeuw opkomt.

De gekte van François, komend van oma Adélaïde, krijgt via opa Macquart de vorm van vrijgevochten wraak. Zoals Zola mevrouw De Condamin, die zo nu en dan zorgt voor een dieper inzicht in een situatie, laat zeggen: *Krankzinnigen zitten vol wraak*. De onderliggende problematiek van de legitieme tak Rougon en de bastaardtak Macquart laat Zola ondergronds werken in de verandering van de kabbelende relatie van Marthe en François in een afschuw van de nicht voor de neef, van het betamelijke en het vrijgevochtene: de strijd Rougon-Macquart.

Dit alles gebeurt aan de hand van politiek gekonkel over de legitimisten en de bonapartisten tegen de achtergrond van het schouwtoneel van de Rooms-Katholieke Kerk. Die achtergrond van de geestelijkheid in de vorm van de Rooms-Katholieke

Kerk doemt langzamerhand als een voorgrond op en dooft uiteindelijk weer naar de achtergrond, waar deze letterlijk in vlammen opgaat. De hoofdfiguur is een priester die aan de touwtjes trekt en tegelijk ook aan het kortste eind. De wraak van de vrijgevochten koopman op degene die zijn vrouw van hem vervreemde, is religieus van aard: de priester en zijn familie verbranden op de brandstapel. De moeder van de priester neemt de rol van een piëta, die met een intens verdriet zichzelf helemaal wegcijfert voor haar flauwgevallen zoon, die beschadigd door zijn aanvaller François, als een Christus gedragen wordt door zijn moeder, als een kruis op haar schouders.

Het boek schildert de religieuze en politieke situatie van het Franrijk van de negentiende eeuw, waar in de provincie het pad wordt aangelegd voor Parijs. Het laat ook zien hoe de geestelijke erfenis van de voorouders in de kleinkinderen vorm krijgt en hoe de omgeving de achterkleinkinderen diep tekent.

Martine France Delfos